

Det enda försvar Morgon-Tidningen

kan prestera för statsminister Erlanders artikel i den socialistiska internationalens informationsbulletin är att denna artikel "helt enkelt var en av författaren icke auktoriserad översättning till engelska av ett tal i våras inför Köpenhamns studenter". Det påstås att Dagens Nyheter känt till detta faktum. I själva verket var det för oss okänt att det förhöll sig på detta sätt, och intet i artikeln angav att så skulle vara fallet. Under alla förhållanden är försvaret underligt. Man måste väl anständigtvis utgå från att under statsministerns namn publicerade artiklar i en tidskrift av detta slag verkligen är författade av statsministern och att han tar ansvaret för dem. Bättre bevis på artikelns svaghet än Morgon-Tidningens ursäkt är det emellertid knappast möjligt att finna — det är häpnadsväckande att tidningen inte som vanligt i stället prisar förkunseln från ovan.

D • N
2/9 1951

Själarnas ingenjör

I Pravda betecknades "den store och vise" Stalin i en artikel för ett par veckor sedan som "människosjälarnas ingenjör". Den ryska tidningen anknöt härvid till de insatser Stalin gjort för litteraturen; genom en rad direktiv — med åtföljande utrensningar inom författarkåren — hade den ryska dikten reformerats och de "kosmopolitiska", borgerliga och till västern anknyttade tendenserna undertryckts. Ännu är inte allt i sin ordning, framhöll tidningen, men man är på god väg att finna en litteratur som är ett "redskap för kommunisten" — alltså för det härskande partiet och diktatorn.

Liknande segerfanfarer hörde vi från Tyskland för tio år sedan. Alla livsyttringar, andliga och materiella, var på väg att infogas i, att bli uttryck för nazismen, försäkrade man, från musiken till matematiken. Det mål var nära då, enligt auktoriteten Carl Schmitt, "fullständig artlikhet uppstår mellan ledare och följe". Det fanns inte längre "någon fri tävlan mellan tankar, utan det finns tankar som gäller, tankar som inte gäller och tankar som utrotas"; mellangruppen, de tolererade men icke påbjudna tankarna, närmade sig ett helt oskadligt minimum.

De medel som använts har i båda fallen varit desamma; man har, såsom Mussolini uttalade, byggt på "makt och samtycke", på våld och propaganda. Våldet: det är avrättningarna, koncentrationslägren, tortyren, deportationerna, undanröjandet i tysthet, övervakningen i detalj. Genom att stympa folket, genom att utrensa de kritiska och tveksamma och sätta skräck i alla uppnås den formbarhet hos massan som ger diktatorn möjlighet att fungera som skapare av nya människor, som själarnas ingenjör, som Gud. Och denna möjlighet utnyttjas genom en propaganda som inte går ut på blott att forma en viss tro, en viss hållning, en viss gemenskap, utan också och framför allt på att göra lydaktigheten och auktoritetstron så totala att de behärskade är redo att ändra tro och hållning vid en vink från ovan. Den djupaste tron skall helt enkelt gälla det outgrundliga, det

väckande som ledaren representerar, den skall gälla själva makten. Så har framstegsideologernas tanke på en fulländning av den jordiska tillvaron under uppgivande av den himmelska utopin slagit om i en överflyttning av det gudomliga attribut från himmelen till jorden. Partimannen som genom intriger och våld vunnit makten, som genom intriger och våld vill utvidga sin makt, blir Gud, det Gamla testamentets Gud. Och medan skeptikerna kunde betvivla den himmelska Gudens förmåga att ingripa kan ingen betvivla den jordiska Gudens kraft: han kan sannerligen slå med blindhet, förgöra amalekiterna och förinta Sodom och Gomorra.

Hur går det till när själar görs om? En polsk diktare som länge arbetat bakom järnridån har nyligen sökt ge en föreställning om hur författarna reagerar inför tvånget och direktiven (Milosz i The Twentieth Century). Man får inte fatta saken så enkelt, betonar han, att diktaren skriver i känsla av att utföra ett pålagt och ofrånkomligt värv, skriver i omedelbar fruktan för straff. Detta förekommer visserligen också, men för de flesta är en inre omvandlingsprocess avgörande. De vill nå en publik, de vill framför allt känna att de ingår i ett sammanhang, de vill tillhöra den miljö, den värld som omger dem. "Författaren kapitulerar inte för detta 'måste' bara därför att han är rädd för straff. Han tänker på något som är mycket mera väsentligt — på betydelsen av sitt eget arbete." Att stå emot tjänar ingenting till; endast genom att acceptera kan en position nås för skapande arbete. Så glider den enskilde sakta över från kritik till provisoriskt godtagande och därifrån till en tro som inte är helhjärtad, men tillräckligt stark att ge utrymme åt längtan att skapa något; ofta beledsagas denna utveckling av kriser med samma kännetecken och förlopp som de religiösa omvändelserna. Som ett slags psykisk skada kvarstår hos dessa omformade intellektuella en känsla av tomhet, av hopplöshet, av skuld.

Men ungdomen, barnen — i all politik är det vanligt att

prisa dessa uppmarscherande rekryter, och i diktaturerna mer än på andra håll. Ty här skall absolutionen vinnas, tvivlen stäckas, den perfekta tron på de härskande blomma. I skolorna, i organisationerna, i ungdomslägren och på de stora festerna drillas dessa barn och dessa ungdomar till en tro som skall ha tillitens glädje och det oreflekterades fasthet. Vi läste nyss om smättingarna i Östtyskland som på frågan vem som gav dem mat och husrum omedelbart och naturligt svarade med namnet på den store och oförliknelige — med Stalin; det är den nya varianten av "Fader vår". Alla tvivel skall bli omöjliga; de föräldrar som vågar skada sina barn genom sådant riskerar ju fängelse och prygel. Så skall då mänsklig-

heten, den kommunistiska mänskligheten, äntligen nå tron, den oskärade och tveklösa, den tro som aldrig hört tvivlets viskningar eller förnekelsens protester. Det skall bli frid i själar, även om det inte blir fred på jorden.

Hur det lyckas vet man inte. Man vet att resultaten är väldiga, att ständigt nya skaror samlas kring hammaren och skaran i anda och sanning, men man vet inte om traditionerna, muntligt och skriftligt bevarade, ryktena utifrån, den egna tankens djärvhet kan i avsevärd grad motverka ingenjörsarbetet. Vad vi säkert vet är att en total seger för själarnas ingenjör är den totala förnedringen, uppgivandet av vad tänkande och tvivel byggt upp sedan årtusenden.